

EL MERCAT ÚNIC, LES LLENGÜES NO MAJORITÀRIES I LA PROPOSTA FLAMENCA DE L'EUROPA DE LES CULTURES

F. Xavier VILA

Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona

Jordi SELLARÈS

Departament de Dret i Economia Internacionals
de la Universitat de Barcelona

Sumari

Agraïments

1. INTRODUCCIÓ
2. ANTECEDENTS JURISPRUDENCIALS
  - 2.1. L'etiquetatge de productes alimentaris
  - 2.2. Fixació de preus: els càrtels editorials
  - 2.3. L'ensenyament
  - 2.4. La política àudio-visual comunitària
3. REFERÈNCIES A LA CULTURA DINS DEL TRACTAT DE MAASTRICHT

4. REACCIONS A LA SITUACIÓ CREADA: EL PROJECTE DE L'EUROPA DE LES CULTURES
  - 4.1. La necessitat d'una resposta
  - 4.2. El projecte de l'*Europa de les cultures*
  - 4.3. El concepte de *regió cultural* i *d'ajust cultural del mercat*
  - 4.4. L'*Europa de les cultures* entre les propostes de construcció europea
  - 4.5. L'encaix jurídic de la *Carta de l'Europa de les cultures*

Agraïments

Volem expressar el nostre agraïment al Govern de la Comunitat Flamenca, al CIEMEN i al doctor Andreu Olesti, del Departament de Dret i Economia Internacionals de la Universitat de Barcelona per la seva inestimable col·laboració, sense els quals aquest article no hauria estat possible. Per descomptat, els errors d'aquest article no els són en absolut imputables, ans són de la responsabilitat exclusiva dels autors.

1. INTRODUCCIÓ

El Mercat Únic i el Tractat de Maastricht ja han començat a afectar el comerç i les legislacions dels estats membres de la Unió. Tant el disseny de l'un com de l'altre afavoreixen la consolidació de les economies d'escala a nivell comunitari. Com a conseqüència, les llengües i cultures de potencial econòmic i/o demogràfic inferiors veuen créixer les seves dificultats de desenvolupament, mentre que les majoritàries troben nous camps d'expansió a costa de les anteriors.

En aquest article farem un breu repàs d'antecedents jurisprudencials del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees a propòsit d'aquest tema. En segon lloc, comentarem els possibles efectes del darrer pas —per ara— del procés d'integració europea, el Tractat de Maastricht. Finalment, revisarem la proposta del Govern de la Comunitat Flamenca anomenada *Europa de les cultures* com a via per superar les dificultats detectades.

No pretenem pas esgotar amb aquest article cap dels temes encetats. Som ben conscients que deixem de banda nombrosos aspectes de plena actualitat, tals com el suport unànim a l'*excepció cultural* acordat pels països de la francofonia a la reunió del proppassat octubre a l'illa Maurici (*La Vanguardia*, 19-X-93) respecte de la finalització de la ronda Uruguai del GATT, per no parlar de les possibles alternatives al model comunitari actual. La complexitat del tema, però, ha exigint una delimitació estricta que pot haver passat per alt molts dels aspectes que fóra bo desenvolupar. Esperem, si més no, haver contribuït a un debat que sens dubte resultarà profitós.

2. ANTECEDENTS JURISPRUDENCIALS

El disseny del Mercat Únic i el Tractat de Maastricht estan afavorint la consolidació de les economies d'escala a nivell comunitari mitjançant la supressió dels obstacles a la lliure circulació de béns i persones. Aquesta dinàmica està desmantellant barreres duaneres i proteccions a la producció de cadascun dels estats membres, i la producció cultural no n'està quedant pas al marge. L'existència de mecanismes d'autoregulació està essent qüestionada com a mesura de proteccionisme indegut i fins i tot alguns estats han vist les seves normatives desautoritzades en entrar en contradicció amb els principis comunitaris. Qui més n'està patint les conseqüències són les llengües i cultures que, encara que oficials i úniques als seus territoris, atenyen dimensions reduïdes en el marc europeu.

Oferim tot seguit alguns antecedents jurisprudencials que permeten emmarcar la reflexió apuntada i que són d'interès innegable per al cas català.

2.1. *L'etiquetatge de productes alimentaris* (Piageme e. a./BVBA Peeters, 369/89)¹

La lliure circulació de béns i persones planteja problemes pel que fa a la legislació lingüística: sense anar més lluny, fins ara tot producte venut a Flandes havia d'estar etiquetat necessàriament en neerlandès, independentment que ho estigués en d'altres llengües. Però en la seva sentència del 18 de juny de 1991 (BVBA Peeters/Piageme, 369/8-9) en resposta a una qüestió prejudicial, el Tribunal de Justícia de Luxemburg ha considerat que la legislació belga que obliga a l'etiquetatge en la llengua oficial de cada territori és contrària a l'article 30 del Tractat de la CEE i a la directiva 79/112/CE, referit a l'aproximació de legislacions en matèria d'etiquetatge, presentació i publicitat, en concret al seu article 14, i que aquesta norma atempta contra la llibertat esmentada.

2.2. *Fixació de preus: els càrtels editorials*

La lliure competència ha entrat en contradicció almenys un cop amb les polítiques arbitrades per promoure l'edició de llibres en neerlandès. Hom havia arribat a un acord de preus fixos per als llibres a Flandes i Països Baixos que carregava part dels costos d'edició dels llibres més cars de publicar en els preus dels més populars; aquest acord, essencial segons el sector editorial neerlandès per possibilitar una oferta àmplia al seu públic, ha estat condemnat per la Comissió sobre la base de l'article 85.1 del Tractat de la CEE, ja que constitueix un càrtel contrari a la lliure competència i atempta suposadament contra els drets del consumidor.²

1. Rec. 1991-6; p. 2971 i ss.

2. Val a dir que aquest no és l'únic cas en què es consideren aquests acords com a mesures d'efecte equivalent a les limitacions quantitatives a la importació, i per tant contràries als articles 3f, 5.2, 30, 85 i 86 del Tractat de la CEE. En concret, hi ha també les sentències següents:

— Association des Centres Distributeurs Edouard Leclerc et autres / Sàrl «Au blé vert» et autres (Prix fixe du livre) (229/83).

— S.A. Saint-Herblain Distribution, Centre distributeur Leclerc et autres / Syndicats des Libraires de Loire-Océan (299/83).

— Syndicat de Libraires de Normandie / Societé L'Aigle Distribution (Prix fixe du livre) (254/87).

2.3. *L'ensenyament*

En el marc del Mercat Únic i el Tractat de Maastricht, el camp de l'ensenyament es concep des d'un punt de vista purament econòmic des de les instàncies comunitàries i s'adreça a la «formació professional» (vocational training). Llevat de l'art. 128 del Tractat Constitutiu de la CEE segons la redacció de l'art. G. 37 del Tractat de Maastricht, expressament referit a la cultura en termes vagues de «respecte» i «consideració», el projecte d'Unió de Maastricht no conté disposicions que tinguin en compte el respecte a la pluralitat cultural europea; si recordem que el Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees ha dictaminat recentment que la «formació professional» inclou tot l'ensenyament superior i part del secundari, no resulta difícil imaginar-ne les conseqüències.

Els casos Donato Casagrande/Landeshauptstadt München (9/74),³ François Gravier/Ville de Liège (293/83)⁴ i Commission des Communautés Européennes/Royaume de Belgique (293/85),⁵ en són la prova. Aquestes sentències —i alguna directiva, com la d'estudiants de 1990— estenen el concepte de treballador, per al qual hi ha la lliure circulació desenvolupada en el Reglament 1612/68/CEE, fins a incloure-hi pràcticament tot nacional d'un estat membre; és comprensible que encara hi quedi una concepció economicista, ja que aquesta és l'origenària.

Això no obstant, hi ha una sentència recent —cas Anita Groener/The Minister of Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee (C-379/87)—⁶ en què es troba el punt d'inflexió d'aquesta tendència. A partir d'aquesta sentència, es podria dir que el principi de no discriminació i d'equivalència de condicions per raó de nacionalitat entre els ciutadans dels estats membres de la Comunitat Econòmica Europea respecte de la lliure circulació de persones (treballadors) pot tenir excepcions. La sentència considera que hom pot exigir el coneixement de gaèlic irlandès per accedir a una plaça de professor a temps complet, ja que, d'una banda, aquest requisit existeix també per als candidats nacionals i, d'altra banda, l'acreditació de coneixement no ha de fer-se necessàriament mitjançant un diploma aconseguit a Irlanda sinó que pot estudiar-se la llengua en altres estats membres. De fet, es tracta d'una excepció prevista al reglament de la CEE.⁷

3. Rec. 1974, p. 773 i ss. Sentència del 3 de juliol de 1974.

4. Rec. 1985-2, pp. 594-618. Sentència del 13 de febrer de 1985.

5. Rec. 1988-2, p. 305 i ss. Sentència del 2 de març de 1988.

6. Rec. 1989-5, p. 1359 i ss. Sentència del 28 de novembre de 1989.

7. Reglament (CEE) 1612/68 del Consell de 15 d'octubre de 1968, relatiu a la lliure circulació de treballadors dins la Comunitat.

En aquesta sentència, el Tribunal evita analitzar si es pot incloure el coneixement de la llengua dins del calaix de sastre «interès general» —que, segons té establert, s'ha d'interpretar molt restrictivament—, ja que llavors suposaria una restricció a la lliure circulació. Tot i això, matisa en dir que dins de la nova funció com a professor a temps complet hi ha d'altres activitats, a part de la docència, per a les quals cal un accés més directe als nens que requereixen el coneixement del gaèlic.

Finalment, la doctrina consultada entén que l'exigència de l'idioma pot constituir una discriminació dissimulada, recordant que no s'exigeix el coneixement d'un idioma per a l'exercici d'una professió (per més que sigui difícil imaginar com podrien fer-ho sense saber-lo i tenint en compte que alguns estats s'hi van oposar).⁸

2.4. *La política àudio-visual comunitària*

La promoció d'una política àudio-visual comunitària condueix a una lliure competència entre canals europeus que no té en compte les diferències en les dimensions dels mercats potencials de partida més que de manera marginal. S'estableix així una competència deslleial entre els grans i els petits a causa de la qual probablement les cadenes adreçades a comunitats menors —danesos, neerlandòfons, catalans, gallesos, etc.— es veuran progressivament arraconades dins dels seus mateixos mercats, ja que les exigències per a elles seran —econòmicament— les mateixes que per a les grans.⁹ El sùmmum del sarcasme el constitueix el fet que dels pocs diners adreçats al programa SCALE (Small Countries Improve their Audio-visual Level in Europe), uns 15 milions d'ecus, en rep una part la Ràdio-Televisió de Luxemburg, en mans de capital francès i que emet en llengües majoritàries.

Dins d'aquest tema, la jurisprudència del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees qualifica de servei públic les emissions de televisió,

8. La situació del català i el gaèlic, en aquest cas, no seria totalment equiparable, ja que el segon és llengua oficial d'un estat membre, no és oficial comunitària i es pot emprar en els processos davant la CEE.

9. Pel que fa a les dificultats i projectes que en aquest mateix àmbit troben les llengües més minoritzades, vegeu l'entrevista amb Donall O'Riagáin, secretari de l'Oficina Europea per a les llengües menys difoses, a propòsit d'una trobada a Santiago de Compostela per promoure la col·laboració entre les televisions que se'n serveixen (*A Nosa Terra*, 592: 19).

ja des del cas Giuseppe Sacchi (155/73).¹⁰ Les sentències més recents¹¹ diuen que pot haver-hi limitacions a la lliure circulació per raons d'interès general. Dins d'aquest «interès general» inclouen la protecció a la propietat intel·lectual, la conservació i la valoració del patrimoni històric o artístic, la millor difusió del mateix patrimoni o la política cultural. De tota manera, les sentències esmentades no consideren que la limitació neerlandesa a la publicitat en neerlandès fora d'Holanda però destinada als Països Baixos sigui indispensable per aconseguir l'objectiu cultural de qualitat i pluralisme de la programació desitjat, i per tant decideix en contra; d'altra banda, aquest cas afectava el públic neerlandòfon belga i constituïa una discriminació per raó de nacionalitat no justificada per l'interès general.

3. REFERÈNCIES A LA CULTURA DINS DEL TRACTAT DE MAASTRICHT

Fins ara, la manca de referències als aspectes culturals en el conjunt dels tractats europeus constituïa la norma,¹² una situació que el Tractat de Maastricht modifica lleugerament mitjançant referències escadusseres a les disposicions comunes,¹³ amb la nova redacció de l'article 3 del Tractat Constitutiu de la CEE, i alguns altres. Per bé que hom podria arribar a atribuir-li unes interpretacions favorables a les cultures quantitativament menors, no es pot pas dir que aquestes resultin evidents.¹⁴

10. Rec. 1974, p. 409 i ss. Sentència del 30 d'abril de 1974.

11. — Bond van de Adverteerders et autres / Etat néerlandais (352/85). Rec. 1988-4, p. 2085 i ss. Sentència de 26 d'abril de 1988.

— Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda e. a. / Commissariaat voor de Media (C-288/89). Rec. 1991-7/I, pp. 4007-4047. Sentència del 25 de juliol de 1991.

— Commission des Communautés Européennes / Royaume des Pays Bas (C-353/89). Rec. 1991-7/I, pp. 4069-4105. Sentència del 25 de juliol de 1991.

12. El mateix nom del tractat principal, «Tractat constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea», revela el seu interès primordialment econòmic. Amb el Tractat de la Unió Europea hom intenta encabir dins del marc comunitari noves competències d'àmbits no estrictament econòmics (política exterior i de seguretat comuna, política social, etc.). N'és una bona mostra que la Comunitat Econòmica Europea esdevé, ras i curt, Comunitat Europea (art. G.A1):

«Los términos "Comunidad Económica Europea" se sustituirán por los términos "Comunidad Europea"».

13. Art. F1: «La Unión respetará la identidad nacional de sus Estados miembros (...).»

14. Resulta il·lustratiu, en aquest sentit, llegir al BOE del dia de Sant Jordi (23 d'abril de 1993) el Reial Decret 564/1993, de setze d'abril, en què s'utilitzen aquestes referències

A banda dels principis de lliure mercat ja apuntats, i pel que fa als temes que ara ens interessin, l'Europa de la Unió pretén bastir-se sobre el *principi de subsidiarietat*, el qual permet l'acció de la Comunitat:

«sólo en la medida en que los objetivos de la acción pretendida no puedan ser alcanzados de manera suficiente por los Estados miembros, y, por consiguiente, puedan lograrse mejor, debido a la dimensión o a los efectos de la acción contemplada, a nivel comunitario» (art. 3 B, Tractat Constitutiu de la CEE, dins l'art. G del Tractat de la Unió).

El principi de subsidiarietat, nascut de les prevencions contra l'extra-limitació en l'ambició reguladora de la Comunitat, converteix l'acció de la Comunitat d'alguna manera en «excepcional» en relació amb la dels estats membres, la qual és entesa com l'actuació «per defecte». S'ha de tenir present que aquest principi només afecta les competències no exclusives.

El principi de subsidiarietat hauria de quedar complementat, en els terrenys pertinents, per l'existència d'un Comitè de les Regions (art. 198 del Tractat de la CEE en la versió donada pel Tractat de la Unió Europea a l'art. G), òrgan merament consultiu format pels cossos regionals i locals els membres del qual són proposats pels governs dels estats membres. El poder real d'aquesta institució sembla més aviat escàs a la vista de les seves atribucions i la forma com se n'elegeixen els membres.

4. REACCIONS A LA SITUACIÓ CREADA: EL PROJECTE DE L'EUROPA DE LES CULTURES

4.1. *La necessitat d'una resposta*

La possibilitat que la dimensió europea amenaci la subsistència de les cultures no majoritàries de la Comunitat està generant força preocupació,

---

al Tractat de Maastricht —encara no vigent— per evitar les economies d'escala comunitària en defensa del patrimoni cultural d'un dels estats membres, l'Estat espanyol.

«La medida contribuye, además, al mantenimiento de la identidad de la lengua oficial del Estado en consonancia con los principios del Derecho comunitario que proclaman el “florecimiento de las culturas de los Estados miembros”, el respeto a “la identidad nacional”, así como el “desarrollo de las culturas” de los mismos, que se encuentran recogidos en el Tratado de la Unión Europea, firmado en Maastricht el 7 de febrero de 1992.»

manifestada en iniciatives diverses a les quals no és estrany el comportament danès davant del Tractat de la Unió.

La qüestió de principi, sobre la qual hi ha parers diferents, és si convé que la Comunitat es doti o no d'una política cultural europea. Segons alguns sectors, la Comunitat hauria d'immiscir-se el mínim possible en la regulació dels fenòmens culturals, i deixar les forces socials i del mercat lliures per actuar. Tanmateix, tal com hem vist amb els exemples anteriors, el món de la cultura no pot reduir-se a segments minúsculs de l'activitat social com l'alta erudició: cultura és edició de llibre i premsa, cultura és mitjans àudio-visuals, cultura és ensenyament i formació, i tot plegat significa diners. L'opció de la no intervenció comunitària esdevé il·lusòria quan es parla de política econòmica. Per consegüent, sembla necessari un acord global, precisament a causa de la discrepància de parers entre els actors de l'escena europea.¹⁵

En aquest context, el Govern de la Comunitat Flamenca ha llançat una proposta que vol ser de gran abast, anomenada la «Europa de les Cultures» i que va donar a conèixer públicament el dia 10 de desembre de 1992, vigília de la cimera comunitària d'Edimburg, mitjançant el seminari amb el títol «Cap a una economia de mercat "corregida culturalment"». La protecció de la diversitat cultural a Europa després de Maastricht». Aquest seminari, organitzat per l'Europa Institute, de la Universitat d'Edimburg, i l'Institut de Dret Europeu Comunitari de la Universitat Catòlica de Lovaina, aplegà participants vinguts majoritàriament d'Escòcia i Flandes, i comptà amb la intervenció d'estudiosos i representants de Baviera, Dinamarca, País Basc i els Països Catalans, dels àmbits de l'administració pública —autonòmica, estatal i comunitària— del món polític, universitari, etc. D'altres reunions similars a Copenhaguen (19 de juny de 1993), Bruges (26-27 de novembre de 1993) i Atenes (4-6 de juny de 1991) han seguit aquella iniciativa, sempre la vigília d'una cimera comunitària. L'objectiu dels seminaris ha estat debatre el perill que la concreció del mercat únic condueixi a un anorreament de les cultures no majors. Bona part del material discutit en aquest article prové d'aquests seminaris.

Aquesta no constitueix la primera experiència flamenca de coordinació internacional en el camp lingüístico-cultural. Efectivament, tal com

15. D'altra banda, és suggerent comprovar com s'han fet encaixar dins els articles del Tractat CEE directives i reglaments sobre matèries no estrictament econòmiques, només per les conseqüències econòmiques que podien tenir. Ara en canvi, aquest tipus de raonament s'evita.

16. MARÍ, I. *Un horitzó per a la llengua: aspectes de la planificació lingüística*, Barcelona 1992, Empúries, 53-63.

s'ha detallat en altres llocs,¹⁶ el precedent de la *Taalunie* o Unió de la Llengua Neerlandesa (9 de setembre de 1980) representa un exemple interessant no tan sols de cooperació sinó d'integració —és a dir, amb cessió de competències a una organització internacional—,¹⁷ signat pels governs belga i neerlandès.¹⁸ L'àmbit d'actuació d'aquest Tractat coincideix amb el de les sentències abans ressenyades: qüestions lingüístiques (bàsicament normativa unitària), política editorial, àudio-visual i d'ensenyament, etc.

4.2. *El projecte de l'Europa de les cultures*

La «Carta de l'Europa de les Cultures», pilar de la iniciativa flamenca, és una proposta de política cultural i lingüística adreçada als països comunitaris davant del procés d'Unió Europea. El projecte parteix del conveniment que:

«(...) una unió europea duradora i harmònica només és possible si són no els estats membres sinó les regions culturals que hi ha al seu interior les que formen els blocs constructors de la Comunitat». (Charter of the Europe of Cultures, preàmbul: trad. dels autors)

El concepte de l'ajust de l'economia de mercat a les necessitats socials està prou fermament arrelat a Europa.¹⁹ Segons aquesta proposta, per tal d'assolir una unió duradora cal ajustar l'economia de mercat també a les necessitats culturals.

«En un mercat en què les cultures menors han de competir amb les més grans, la protecció dels més febles és una obligació si aquestes han de sobreviure.» (op. cit., preàmbul: 2)

La proposta entén que el manteniment de la diversitat és l'antídoto contra el centralisme tant de la Comunitat com dels països més grans i

17. Remarquem que l'únic precedent d'organització supranacional adreçada a la integració el constitueixen precisament les mateixes Comunitats Europees.

18. El Tractat fou ratificat pel Consell Flamenc en virtut de la revisió de la Constitució belga del mes d'agost de 1980. L'execució del Tractat correspon, per part belga, a l'executiu flamenc.

19. En aquest sentit, recordem el preàmbul del Tractat de la CEE: «Decidits a assegurar mitjançant una acció comuna el *progrés econòmic i social* de llurs països (...) Preocupats per reforçar la unitat de llurs economies i per assegurar-ne el *desenvolupament harmònic* tot reduint les diferències entre les diverses *regions* i el retard de les *menys afavorides* (...)». (Els subratllats són nostres.)

es fonamenta en l'existència d'una majoria «alteròfona» (la majorité auto-phone) en relació amb les seves dues —i fins i tot les tres!— llengües hegemòniques. L'Europa de les cultures donaria substància al principi de subsidiarietat, afavorint la intervenció de les regions culturals en els afers culturals entesos en un sentit ampli.

4.3. El concepte de regió cultural i d'ajust cultural del mercat

El projecte flamenc denuncia l'afebliment que per a les cultures minoritàries representa l'aiguabarreig de la noció «regió» a Europa, que engloba entitats com Flandes o el País Basc al costat d'unitats de descentralització administrativa sense bases històriques i lingüístiques com les regions franceses; l'Europa de les cultures aposta pel que anomena la *regió cultural*, un ens definible com una:

1. Entitat regional amb la seva pròpia identitat cultural.
2. Amb capacitat econòmica.
3. Competències exclusives exercides per funcionaris electes.

Cal recalcar que aquesta definició reposa sobre tres pilars: *cultural* —no estrictament lingüístic—, *econòmic* i *polític-administratiu* —competències i democràcia—. La definició escau tant a algunes comunitats autònomes, Länder, etc. (Baviera, Catalunya, Flandes..) com també a alguns estats sobirans membres de la Comunitat (Països Baixos, Portugal, Dinamarca...).

La proposta flamenca por resumir-se a grans trets en la necessitat d'ampliar «per sota» el concepte de subsidiarietat i considerar les regions culturals com l'entitat sobre la qual aquella ha de reposar;²⁰ la regió cultural tindria així els màxims drets per a la seva organització interna en els aspectes lingüístics i culturals, incloent-hi el dret a aplicar lleis més estrictes per tal de protegir-se de les cultures majoritàries, lleis que anessin en contra, per exemple, de la lliure competència: es tractaria d'un *ajust cultural del mercat*.

La «Carta de l'Europa de les Cultures» preveu les actuacions en els camps de la llengua a les institucions europees, en la vida econòmica i en l'educació, afecta les indústries culturals —incloent-hi àudio-visuals, premsa, publicitat, etc.— i l'educació, i afegeix un títol sobre la cooperació internacional.

20. En aquest sentit, vegeu els annexos 1 i 2 dels acords del Consell Europeu d'Edimburg de 10 i 11 de desembre de 1992, *Revista de Instituciones Europeas*, vol. 20, núm. 1, gener-abril 1993: 337-390.

4.4. *L'Europa de les cultures entre les propostes de construcció europea*

L'Europa de les cultures es presenta explícitament com un projecte alternatiu als altres ja existents per a la unió europea, projectes sintetitzables en quatre opcions: l'Europa centralitzada, l'Europa dels Estats, l'Europa de les regions i l'Europa dels pobles o de les nacions. No cal estendre's en les diferències respecte de les dues primeres propostes, però potser les discrepàncies en relació amb les dues darreres mereixen una breu reflexió.

L'Europa de les regions dóna una certa veu a les entitats regionals ja existents, però no hi estableix cap diferència; al Tractat de la Unió acaben equiparades als poders locals. Aquesta proposta, per tant, no té en compte les diferents necessitats de les unitats culturals minoritàries i les aigualix en una reedició del «café per a tots» homogeneïtzador a gran escala. Clar i ras, la Rioja i Flandes són prou distints per requerir tractaments diferenciats.²¹

L'Europa dels pobles, pel seu cantó, es presenta com una alternativa radical que es desentén de l'ordenament jurídic vigent i advoca per un reordenament de bell nou d'Europa partint de bases lingüístiques i culturals que tot sovint no tenen cap concreció actual en el terreny polític i administratiu.

En certa manera, l'Europa de les cultures pot entendre's com un projecte intermedi entre aquest dos. D'una banda, parteix d'ens jurídics actuals i considera l'existència de competències exclusives i representants electes —vessant político-jurídica— tan important com la personalitat històrico-cultural. D'altra banda, proposa la protecció institucional de la identitat i la diversitat cultural i lingüística com a objectiu global comunitari.

L'Europa de les cultures proposa una solució a un problema: el problema és la pèrdua de poder sobre els propis afers i el risc d'assimilació que experimenten pobles que ja disposen d'àmplies prerrogatives; la solució és que la Comunitat reconegui aquests poders i que aquests es vegin ampliat.

El projecte resulta, per tant, especialment interessant per a aquelles comunitats que disposen actualment d'un cert grau de maniobra dins del seu propi estat, car les converteix en la institució gestora primordial del seu patrimoni i la seva política cultural, i, alhora, els atorga un cert poder

21. En aquest sentit, diversos participants de fora dels Països Catalans van apuntar explícitament al cas de Barcelona i Catalunya com a exemple del perjudici que la barreja de nivells administratius ocasiona a les reivindicacions regionals; la demanda de l'ajuntament principatí —un ens local— de ser considerat una «regió» diferenciada en distorsiona el sentit i les afebleix constantment, la qual cosa redunda en benefici dels estats que arriben a aquest galimaties per desentendre-se'n.

en els afers comunitaris. En canvi, aquelles comunitats sense poder no poden dipositar-hi gaires esperances de veure modificada la seva situació. Només en el cas que el projecte tirés endavant podria ser que alguns poders regionals que actualment es desentenien dels aspectes lingüístico-culturals reivindicuessin identitats postergades amb ànims d'aprofitar el nou ordenament en favor seu, però aquesta possibilitat resta ara per ara remota.

Tot plegat té repercussions importants als Països Catalans. D'una banda, ja és hora que l'euroentusiasme deixi de ser ingenuïtat: la Unió Europea afecta directament la nostra política i economia, i la política lingüística no en quedarà pas al marge. Els catalans no disposem d'un estat com els danesos ni podem comparar el nostre grau d'autogovern i influència sobre l'estat al qual pertanyem al dels flamencs sobre el seu —on són majoria—, i la nostra societat civil és molt més feble que les seves: els efectes d'una política de mercat sense regulació sobre el trellat cultural català serà més devastador que a Flandes o Portugal.²² Ens cal ser-ne conscients i exigir als nostres representants una actuació en conseqüència.

D'altra banda, el projecte de l'Europa de les cultures implica que no més aquells pobles que assoleixin un mínim poder dins l'àmbit estatal gaudiran del reconeixement europeu. A canvi, aquest reconeixement atorga «protecció comunitària» als qui traspassin aquell llindar i els assegura un grau de sobirania molt notable. Les comunitats minoritàries, per tant, s'han de presentar a Europa un cop resolt els problemes d'autogovern del seu propi estat.

4.5. *L'encaix jurídic de la Carta de l'Europa de les cultures*

La proposta flamenca desvetlla alguns interrogants jurídics que podem intentar plantejar breument.

En primer lloc, la mateixa natura de la Carta permet algun comentari: en els seus termes, podem considerar que aspira a convertir-se en un tractat internacional, tant pels objectius com per la mateixa estructuració —títols i articles. D'altra banda, i tal i com diu el mateix projecte,

«This chapter is intended as a set of guidelines...» (pàg. 2)

22. N'és un botó de mostra la situació de l'etiquetatge en català: la política econòmica de les grans empreses sembla estar unificant el mercat peninsular i, per tant, resulta evident que cada cop més productes comercials s'etiqueten en bilingüe castellà-portuguès malgrat la proximitat i intel·ligibilitat mútua. El català, per descomptat, n'és absent.

no va més enllà d'una declaració d'intencions sense cap valor vinculant més enllà del seu pes «moral».

Si assumim una voluntat d'incidència major d'aquesta Carta, val la pena de reflexionar sobre el seu hipotètic encaixament jurídic. Tal com és sabut, les Comunitats Europees són tres organitzacions internacionals —CEE, CECA i Euratom— que, a diferència de quasi totes les altres, si no totes —com l'OTAN, l'ONU, etc.— tenen un objectiu declarat no exclusivament de cooperació sinó d'integració. El fet que a la Carta hi aparegui un títol de cooperació ja resulta difícil d'encaixar dins el Tractat de la CEE, que tal com s'ha comentat impedeix l'activitat pública correctora sobre la base de les llibertats de circulació i el principi de lliure competència.

El problema, però, va més enllà. Tot i la pretensió de ser coherents i sistemàtics, els tres Tractats Constitutius, l'Acta Única Europea i el Tractat de Maastricht són lluny d'aconseguir-ho.

El Tractat de l'Euratom, signat al mateix lloc i data que el de la CEE i jeràrquicament igual a aquell dins les fonts de dret comunitari, conté principis totalment oposats als del Tractat de la CEE (monopoli comunitari d'adquisicions, monopoli de la propietat de matèries primeres nuclears, una agència que en l'actual situació fixa el preu de l'urani per sobre del mercat gràcies al seu monopoli).²³ En conseqüència, exclou un segment de l'activitat econòmica de l'estructura del Tractat de la CEE, l'energia atòmica,²⁴ perquè es considerava que esdevindria fonamental. Així, s'hi nega la llibertat de circulació i la lliure competència.

A la vista d'aquests fets, sembla haver-hi dues opcions per encaixar dins del marc comunitari la voluntat de reequilibrar el mercat en benefici de les cultures demogràficament menors.

D'una banda, la conclusió d'un Tractat entre els dotze estats membres que creés la Comunitat Europea de les Cultures, amb uns principis diferents, encara que no necessàriament oposats, als de la CEE, però dins de l'estructura comunitària, utilitzant els mateixos òrgans i incorporant-se a la jerarquia de fonts com a dret primari seria la solució. En aquest cas, caldria redactar un altre tractat que passés amb els tres inicials, l'Acta

23. Tot i que la Sentència del 14 de novembre de 1978 (1/78) faci una interpretació sistemàtica del Tractat de la CEEA utilitzant el Tractat de la CEE com a supletori. La doctrina no considera aquest transvasament correcte. Cf. PUISSOCHET, A. 1978: «A propos d'une délibération de la Cour de Justice des Communautés Européennes», *AFDE* 977-986, apud PIORTE, O. et al. 1988: *Trente ans d'expérience EURATOM*, Bruxelles: Etablissements Emile Bruylant, 45-99.

24. Al Tractat de l'Euratom no s'hi inclouen les activitats militars.

Única i el Tractat de Maastricht²⁵ a ser considerat dret originari, al mateix nivell dins la mateixa jerarquia normativa i, per tant, no subjecte necessàriament a les llibertats comunitàries.

D'una altra banda, es podria aprofitar la possibilitat de trobar excepcions a les llibertats comunitàries per raons d'interès general. Correspon als estats decidir quan l'interès general està en joc, amb la possible comprovació ulterior del TJCEE. Tanmateix, aquestes mesures resultarien molt més difícils de trobar, i no se'n pot abusar a causa del seu mateix caràcter d'excepcionalitat.

En ambdós casos, l'increment de la presència de representants dels Länder, les comunitats autònomes, les regions —a Itàlia, possiblement revifades amb els darrers esdeveniments i la puja de les *Leghe*— a les missions estatals proposat pels flamencs bo i seguint el model alemany, no deixa de ser interessant. L'actual sistema constitucional espanyol atorga a l'estat central la competència exclusiva i indelegable de les relacions internacionals (Art. 149.1.3 CE). Les comunitats autònomes poden sol·licitar la celebració de tractats, que haurà de rebre el govern i raonar, si s'escau, la possible negativa (Art. 97 CE i 3 i seg. Decret 801/1972 de 24-III). A més, les comunitats reben informació dels tractats que els resulten d'interès particular, amb mecanismes previstos²⁶ pels respectius estatuts per demanar-la i/o rebre-la, i executen dins les seves competències les obligacions derivades del tractat internacional.²⁷

Finalment, encara que en l'actualitat molt poc probable, es podrien nomenar membres de les administracions autonòmiques dins de les missions especials o dins de la Representació Permanent d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea, i delegar competències en determinats tractats internacionals d'especial interès mitjançant l'art. 159.2 CE.

Un punt final a propòsit dels conceptes inclosos a la Carta. La noció

25. Segons el títol V del darrer, caldria incloure-hi igualment el Tractat de Brusel·les de la UEO (17 de març de 1948, esmenat pel Protocol de París de 23 d'octubre de 1954) i el de Washington de l'OTAN (4 d'abril de 1949).

26. Llevat de la Rioja i la Comunitat Valenciana.

27. Hi ha una àmplia jurisprudència constitucional sobre el tema:

STC 26/1982, de 24 de maig.

STC 44/1982, de 8 de juliol.

STC 154/1985, de 12 de novembre.

STC 252/1988, de 20 de desembre.

STC 137/1989, de 20 de juliol.

STC 54/1990, de 28 de març.

Posteriorment, el Tribunal Constitucional ha resolt la qüestió de la projecció exterior de les autonomies en una sentència apareguda a principis de juny de 1994.

com a desllorigador dels fins ara vacu «especial respecte i protecció» constitucional per a les llengües de l'Estat espanyol. En efecte, una interpretació de la «protecció» que inclogués la correcció cultural del mercat podria esdevenir la clau de volta per a la reordenació del mercat mediàtic, per exemple, cada vegada més inaccessible per al català, i podria ser efectiva en la normalització d'aquest idioma en els àmbits jurídic i empresarial.